

УДК 725

Сабан Ю.Я.

ЕВОЛЮЦІЯ ВЗАЄМЗВ'ЯЗКУ ЗАБУЛОВИ І ЛАНДШАФТУ В СЕРЕДНІХ МІСТАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ

Формування повноцінного міського середовища неможливе без врахування естетичної складової, яка проявляється, зокрема, і в питаннях архітектурно-просторової взаємодії забудови міста і ландшафту. Прослідкуємо характер цієї взаємодії на різних історичних етапах на прикладі категорії середніх міст, де до останнього часу спостерігалось найбільш динамічне зростання населення. Більш детально розглянемо підкатегорію від 50 до 100 тис. жителів, де проблеми поєднання сучасної та історичної забудови, їх взаємозв'язку можна простежити на відносно невеликих територіях.

У названу вище групу, крім восьми середніх, можна включити і три малі міста, які за прогнозами в недалекій перспективі перейдуть в категорію середніх. Більшість розглянутих міст формувались на протязі тривалого часу: Володимир-Волинський (988 - рік заснування), Дубно (1100 р.), Мукачево (1196 р.), Дрогобич (1238 р.), Коломия (1240 р.), Калуш (1241 р.), Ковель (1310 р.), Борислав (1387 р.), Стрий (1396 р.), Червоноград (1692 р.), Нововолинськ (1949 р.). Винятком можуть бути новостворені міста Нововолинськ та Червоноград, хоча останнє утворилось на основі злиття декількох шахтарських поселень та історичного містечка Кристинополь (1642 р.).

У більшості досліджуваних міст архітектурно-художній образ створювався протягом багатьох століть із характерною спадковістю стилів. Вже на ранніх етапах розвитку, міста проектувались і будувались за єдиним задумом, що проявилось в схожості архітектурних форм оборонних, громадських і сакральних споруд, які формували міський ансамбль.

Важливим моментом, що визначав композиційне вирішення плану і забудови міст, був вибір місцевості. Він диктувався, в першу чергу, потребами функціонального характеру: військовими, адміністративними, торгівельними, релігійними, культурними тощо. У відповідності із конкретними природними умовами, вироблялись і композиційні вирішення планування. Зодчі пристосовували існуючі в той час планувальні схеми до рельєфу місцевості і вносили в них певні зміни, "іноді настільки значні, що загальні контури Кремля помітно відходили від простої геометричної побудови, зливались із пагорбами, берегами рік і озер, рівнинами і широким оточуючим ландшафтом" [1]. За твердженням Г.В.Алферової, руські міста XVI – XVII ст. будувались за попередніми кресленнями із подальшою розміткою на землі [2]. Можливо, через те забудова, визначена умовами місцевого ландшафту, була так тісно

пов'язана із природним оточенням. Така єдність зумовлювала яскраво виражену індивідуальність образу кожного історично сформованого середнього міста. Цьому, зокрема, сприяла різноманітність ландшафтних умов західноукраїнського регіону: від рівнинних територій Полісся до яскраво вираженого гірського рельєфу Карпат.

Особливістю середніх міст є їх відносно невеликі розміри (діаметр в середньому 5-7 км). Це передбачає в композиційно-художньому плані достатньо цілісне сприйняття панорами і силуету всього міського утворення із зовнішніх точок простору і внутрішніх з високим горизонтом. Порівняно із великими і крупними містами в історично сформованому середньому місті існувало більш дрібне членування всіх структурно-планувальних елементів. Для нього характерні менший масштаб кварталів, наявність невеликих площ, затишних, переважно пішохідних вулиць. Все це створювало певний позитивний і соціально-психологічний ефект, сприяло органічному поєднанню людини з міським середовищем. В той же час, середнє місто через свою багатоквартальність створювало враження достатньо складного за структурою організму.

На жаль, в післявоєнні десятиліття ці особливості нівелювалися типовими проектами житлової забудови у вигляді мікрорайонів та окремими промисловими об'єктами. Їх зведення найчастіше відбувалось без врахування естетичних якостей існуючої забудови та основних природних компонентів: рельєфу, водойм і озеленення. Територіальні і об'ємно-просторові параметри районів нової забудови не відповідають масштабу середнього міста. Вони руйнують історично сформовану компактність забудови, подавляють її своїми укрупненими розмірами і є чужорідними для історично сформованого середовища середнього міста.

Назване вище в повній мірі відноситься і до взаємозв'язку міста із природним ландшафтом. Історична забудова, органічно вписуючись в природне середовище, одночасно виявляє і підсилює естетичний вплив природного елементу. Особливою рисою історично сформованих середніх міст є наявність в них значних територій із садибною забудовою. Вони займають у 5-10 разів більше площі, ніж 2-3 поверхова квартальна забудова, що зосереджена в центральній частині міста. Тут сконцентровані пам'ятки архітектури, які є домінантами – сакральні споруди, ратуша.

Отже, в історично сформованому середньому місті забудова підвищується і стає більш виразною при русі від периферії до центру. В цьому ж напрямі відбувається зменшення кількості природного елементу в структурі міста, що дозволяє виділити дві зони: А – центральну, із домінуванням забудови над природним елементом і Б – периферійну, із переважанням природи.

Загальноміський центр є домінантою в структурі міста, при цьому часто зберігаючи візуальні зв'язки із природним оточенням. Периферійні території садибної забудови роблять більш плавним перехід від міських ландшафтів до природних.

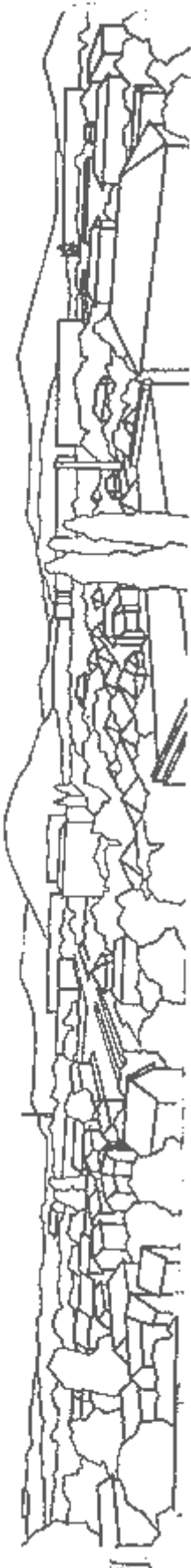
Характер сучасної забудови не завжди враховує названі особливості взаємозв'язку міста і ландшафту. Часто можна спостерігати, що нові мікрорайони є дисонуючими як по відношенню до історично сформованої забудови, так і до природного ландшафту. Ці недоліки можна побачити на панорамних зображеннях старої і нової частини міста Мукачево (рис.1).

Якщо історично сформована забудова правого берега р.Латориці за своїми параметрами, архітектурно-художнім образом, розташуванням і ритмом архітектурних домінант створює враження впорядкованості, то сучасна забудова видається хаотичною, такою, що порушує цілісність ландшафту, заважаючи сприйманню його рисунку. Багато в чому це відбувається через випадкове розташування домінант, що не відповідає нюансам формоутворень ландшафту, а також невдало вибраний масштаб забудови.

В минулому найбільш визначні споруди міста розташовувались таким чином, щоби організувати простір і бути свого роду орієнтирами. Особливості ландшафту використовувались з метою підсилення архітектурної виразності споруд. Не тільки замки як, наприклад, в Мукачево, але і церкви, монастирі, а пізніше і заміські палади часто споруджувались на підвищених місцях, щоби підкреслити їх монументальність і архітектурну значимість. Таким чином відбувалось взаємозбагачення: з допомогою вдало розташованих архітектурних об'єктів акцентувалась різноманітність форм ландшафту і разом з цим підсилювався ефект сприйняття образу самих споруд. Це найбільш яскраво проявилось в багатому на пам'ятки древньоруського зодчества м.Володимирі-Волинському, де храми, що збереглись до нашого часу розташовані на порівняно невеликій території. Їх розташування вдало пов'язується не тільки із рельєфом і водоймами, але й доповнюється масивами зелені, що є своєрідним фоном.

Для оцінки відповідності архітектурно-просторового вирішення забудови середнього міста, конфігурації ландшафту його території, був проведений аналіз із застосуванням генералізації рельєфу. Для більшої показовості нами розглядались міста Мукачево, Дрогобич, Борислав, які характеризуються достатньо пересіченою місцевістю і різноманітністю ландшафтних умов (рис.2).

Вид А-Б

Вид В-Г

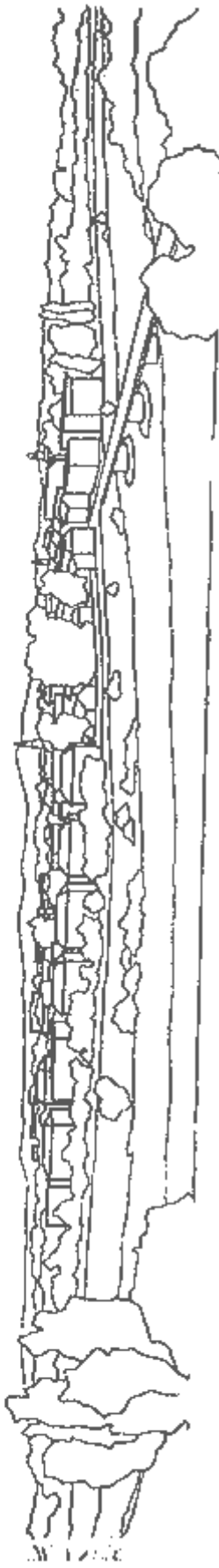

Рис.1. Взаємозв'язок сучасної (А-Б) та історичної (В-Г) забудови із природним ландшафтом в м. Мукачів

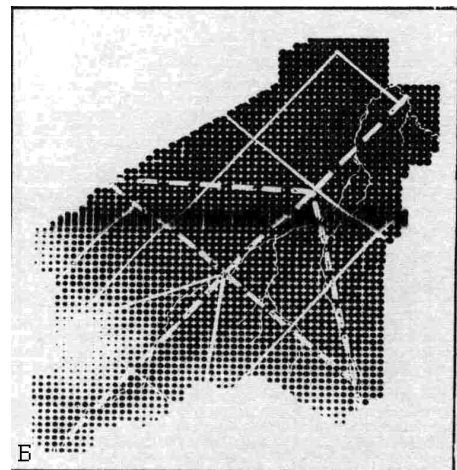
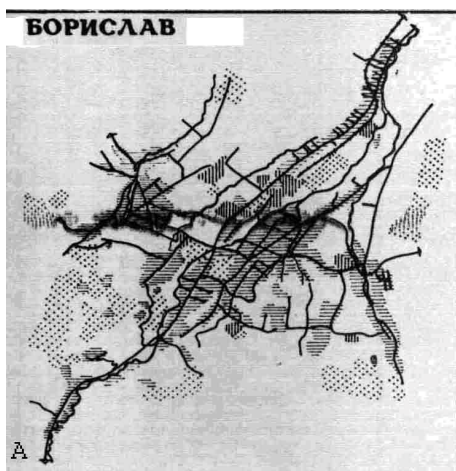
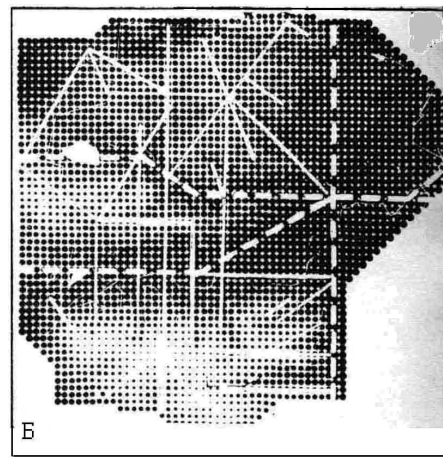
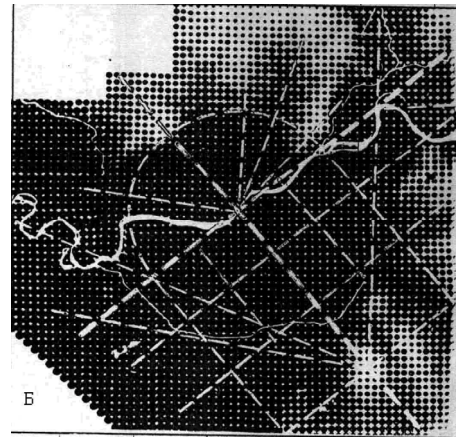
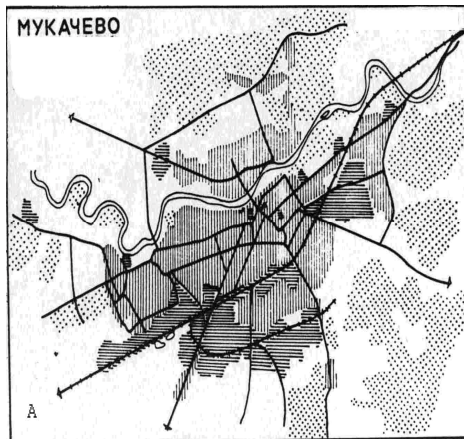

Рис 2. Архітектурно-просторовий аналіз території середніх міст (А- архітектурно-планувальна структура середнього міста , Б-схема геометричних закономірностей ландшафту).

Проведена на основі методики В.К. Щербаня просторова оцінка ландшафту названих міст включала декілька етапів, які знайшли своє відображення в графічних схемах: генералізації рельєфу, визначення осей простороутворюючих форм і створеній на їх основі схемі геометричних закономірностей просторової структури ландшафту [3].

Дана схема дозволила проаналізувати відповідність існуючої архітектурно-просторової організації забудови міст просторовій структурі ландшафту. В результаті, при розгляді історичної частини міст виявилось, що, як правило розташування архітектурних домінант співпадає з найбільш активними в композиційному плані точками і напрямками ландшафту. Таким чином до певної міри підтримується ритм природних форм. Також виявилось, що історичні центри в досліджуваних містах формувались в найбільш композиційно важливих місцях перетину основних просторових осей.

В той же час аналіз показав, що сучасна забудова є відірваною від структури ландшафту міста і її розташування не узгоджується із виявленими закономірностями його просторової структури. Подавляючий вплив забудови нівелює пластику ландшафту, що веде до одноманітності образу нових районів. Ці проблеми до певної міри започатковані ще в період кінця XIX – початку XX ст. і пов'язані із швидким економічним зростанням та, відповідно, територіальним розширенням міст. Поряд із створенням високохудожніх архітектурних споруд і ансамблів, з'являється маловиразна, хаотична забудова, а розвиток промислових територій часто веде до такого негативного явища, як черезсмуговість. В результаті цього в досліджуваних містах Борислав, Стрий, Ковель архітектурно-планувальна структура втратила свою композиційну чіткість, порушилась гармонійність, стильова єдність забудови.

Подібні проблеми спостерігаються і в післявоєнний період масового будівництва. Із подальшим розвитком міст малоповерхова забудова, яка була периферійною, частково опинилась в оточенні багатоповерхових будівель сучасних мікрорайонів і промислових об'єктів. В наслідок цього у міста виявився новий просторовий масштаб, роль домінанти перейшла з історичного центру в райони новобудов.

Такі процеси вимагають перегляду доцільності практики використання забудови підвищеної поверховості (6-9 поверхів) і вирішення проблеми взаємозв'язку нових районів із історично сформованою забудовою і природнім ландшафтом.

Список використаної літератури:

1. Лавров В.А. Развитие планировочной структуры исторически сложившихся городов. М., 1977.
2. Алферова Г.В. Организация строительства городов в Русском государстве в XVI – XVII веках // Вопросы истории, 1975. №7. С. 50-66.
3. Щербань В.К. Ландшафт и архитектура города. К., 1987.
4. Родічкін І.Д. та Родічкіна О.І. Старовинні маєтки України. - К.: Мистецтво, 2005. – 378 с.

Анотація

Розглянуто проблеми формування архітектурно-просторової композиції забудови середніх міст західної України, взаємозв'язку сучасної забудови із історично сформованою природним ландшафтом.

Аннотация

Рассмотрены проблемы формирования архитектурно-пространственной композиции застройки средних городов западной Украины, взаимосвязи современной застройки с исторически сформированным естественным ландшафтом.